

Bitig Türkoloji Araştırmaları Dergisi, Bahar 2025 / 1: 29-37.

Moğolların Gizli Tarihi'nde Yer Alan Atasözleri Üzerine Bir İnceleme

Hasan HAYIRSEVER*

Öz: Moğolların Gizli Tarihi, Moğol tarihi ve kültürüne dair temel kaynaklardan biri olarak öne çıkmaktadır. Bu eser, yalnızca tarihi bir anlatı değil, aynı zamanda Moğolların dünya görüşünü ve yaşam tarzlarını yansıtan birinci elden bilgiler sunmaktadır. Yapılan incelemelerde, Moğolların atasözlerine büyük önem verdikleri ve sözlü anlatımlarında bu sözleri sıkça kullandıkları tespit edilmiştir. Bu çalışmada, Moğolların Gizli Tarihi'nde yer alan on altı atasözü; yönetim, bilgelik ve doğa temaları çerçevesinde ele alınarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Moğolların Gizli Tarihi, Moğol Atasözleri, Moğol Kültürü

An Analysis of the Proverbs in The Secret History of the Mongols

Abstract: The Secret History of the Mongols stands out as one of the primary sources on Mongolian history and culture. This work is not only a historical account but also offers firsthand insights into the Mongols' worldview and way of life. Studies show that proverbs held significant importance for the Mongols, who frequently employed them in their speech. In this study, sixteen proverbs found in The Secret History of the Mongols are examined under the themes of governance, wisdom, and nature.

Keywords: The Secret History of the Mongols, Mongolian Proverbs, Mongolian Culture

0. Giriş

Moğolların Gizli Tarihi, Moğolcanın ve Moğol tarihinin en önemli kaynaklarından biridir. Eser, adından da anlaşılacağı üzere bir tarih kitabıdır ancak onu yalnızca tarihî bir kaynak olarak nitelendirmek doğru olmaz. Eser, tam tersine Mongolistlerin, tarihçilerin, Türkologların ve Altayistlerin üzerinde çalışmalar yapması gereken bir tarih ve kültür hazinesi niteliğindedir.

Moğolların Gizli Tarihi, Cengiz Han'a ait efsanevi bir seçereyle başlamakta ve Ögedey zamanına kadar yaşanan olayları anlatmaktadır. Bu eseri diğerlerinden farklı

* Dr. Öğr. Üyesi, Hacettepe Üniversitesi. Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara (Türkiye). E-posta: hasanhayirsever@hacettepe.edu.tr / ORCID ID: 0000-0002-42163145.

kılan husus, Moğolların burada kendi gözlemleriyle kendi tarihlerini anlatmalarındır. İçerik açısından eser, kuru bir tarih anlatımından ibaret değildir. Satır aralarında Moğol kültürü, Moğolların dünya görüşü, siyasetleri; Cengiz Han'ın kişiliği vb. üzerine pek çok bilgi bulmak mümkündür. *Moğolların Gizli Tarihi*; milletlerin hayatında önemli yeri olan ve yaşam biçimlerini yansıtan atasözlerini içermesi bakımından ayrıca önemlidir.

1. Moğolların Gizli Tarihi ve Atasözleri

Atasözleri, toplumların hayatında çok önemli çok önemli bir yere sahiptir. Ulusların bin yıllar boyunca biriktirdiği deneyim ve kültür hazineleri olan atasözleri, bir milleti tanımanın en iyi yollarından biridir. Bu açıdan çalışmamızda Moğol tarihinin ve edebiyatının en önemli eserlerinden olan *Moğolların Gizli Tarihi*'nde geçen atasözleri tespit edilmiş ve bunlar türlerine göre sınıflandırılmıştır. İncelediğimiz kitap, tarihsel bir eser olması sebebiyle maalesef atasözleri yönünden çok fazla zengin değildir (Gül, 2010, s. 23). Ancak bunlardan bir kısmını bizzat Cengiz Han'ın söylemiş olması bu atasözlerinin önemini bir kat daha artırmaktadır.

Çalışmamız, Ahmet Temir'in tercümesi üzerinden yapılmıştır. Ancak bulunan atasözleri *Gizli Tarih*'in orijinal metni ve İngilizcesiyle karşılaştırılmış ve bunlardan kimisinin atasözü olmadığı, o anki duruma binaen söylendiği ortaya çıkmıştır. Örnek vermek gerekirse “Bir adam ağzı ve dili ile konuştuğu hâlde ona niçin itimat edilmesin?” cümlesi başlangıçta bir atasözü gibi durmaktadır (Temir, 2016, s. 90). Ancak İngilizce tercümeye “Sana uz dilli adamlar gönderdim, niçin bana inanmıyorsun?” denmektedir ki bu çeviri olayların akışı açısından daha düzgün görünmektedir (Onon, 2001, s. 142). Yine “Ordu sayı bakımından büyük olursa, azametli ve kuvvetli olur” cümlesi de aynı şekilde atasözü niteliği taşıyabilecek bir cümledir (Temir, 2016, s. 192). Ancak İngilizce tercümeye “Eğer en büyük oğullar sefere çıkarsa ve çok sayıda asker ilerlerse moral yüksek ve ordu güçlü olacaktır” denmektedir ve bu da bu cümlelerin bir atasözü olmadığını kanıtlamaktadır (Onon, 2001, s. 263). Metinlerin orijinallerinden de bu cümlelerin atasözü olmadıkları anlaşılmaktadır (Kozin, 1941, ss. 249, 312; Ligeti, 1971, ss. 119, 244; Haenisch, 1937, ss. 42, 95).

Çalışmada, atasözü niteliği taşıyan cümleler seçilmiş, orijinal metin ve İngilizce tercümeleriyle karşılaştırılarak hangilerinin gerçekten atasözü olduğu belirlenmiştir. Bu belirlemeler sonucu eserde geçen 16 adet atasözü tespit edilmiştir. Bunlardan biri Naymanların Moğollar için kullandığı bir atasözüdür. Diğerleri Moğollara aittir ve bunlardan sekizi Cengiz Han tarafından söylenmiştir. Tespit edilen atasözleri satır altı analiz (glossing) yöntemiyle incelenmiş ve karşılaştırma yapılabilmesi amacıyla atasözünün Çağdaş Moğolca çevirisi de incelenen atasözünün altına eklenmiştir.

Eserden anlaşıldığı üzere Moğollar için söz söylemek ve atasözleri büyük bir önem taşımaktadır. *Gizli Tarih*'in dört yerinde atasözlerine ve sözün önemine vurgu vardır. “Geçmişteki fıkraları tekrarlayarak, eskilerin sözlerini zikrederek” deyişi iki kere; “Kadim zamanki ihtiyaçların sözlerini duyduk” ve “Atalar sözünün dediği gibi..” cümleleri birer kere geçmektedir (Temir, 2016, ss. 29, 53, 164, 184). Ayrıca pek çok yerde de sözde durmanın ve güzel konuşmanın önemine vurgu yapan cümleler vardır.

Bu açıdan Moğollar için atasözleri kadar söz söylemek ve sözde durmak da büyük önem taşımaktadır.

Eserde geçen atasözlerini; yönetim, bilgelik ve doğal unsurlar alt başlıklarında sınıflandırmak mümkündür:

1.1. Yönetim

Eserde, yönetimle ilgili sekiz atasözü tespit edilmiştir ve bu sayı diğer bağlamlarda söylenen atasözlerinden fazladır. Bu durum, Moğolların atasözlerine yönetim açısından büyük önem atfettiklerinin bir göstergesidir.

1.1.1. (GT: §33)

<i>Beye</i>	<i>terigu-tu</i>	<i>deel</i>	<i>caqa-tu</i>	<i>sayin</i>
vücut	baş-AAYE	elbise	yaka-AAYE	iyi

Бие тэргүүт, дээл захт сайн (Tsanjid, Çoymaa, 2006, s. 20).

‘Vücudun bir başı elbisenin de yakası olması iyidir’ (Temir, 2016, s. 11; Kozin, 1941, s. 206; Ligeti, 1971, s. 29; Haenisch, 1937, s. 4).

Burada baş ve yaka metaforlarıyla yöneticiye vurgu yapılmıştır. Benzer atasözlerine Çağdaş Moğolcada da rastlanmaktadır: *Deeld neg zaam baidag, gert neg tergüün baidag* ‘Kıyafette bir yaka vardır, evde bir baş vardır’; *Hün ahtai, deel zahtai* ‘İnsan ağabeyli, kıyafet yakalı’ (Gül, 2010, s. 88).

1.1.2. (GT: §177)

<i>Qoyar</i>	<i>kilugu-tai</i>	<i>tergen</i>	<i>nokoe</i>
iki	araba.oku-AAYE	at.arabası	diğer
<i>kilugu-ben</i>	<i>ququra-asu</i>	<i>huker</i>	<i>ino</i>
araba.oku-DİE	kırılmak-ŞRT	öküz	onu
			çekmek-ZF
<i>yada-yu</i>			
yapamamak-GNŞ			

Хоёр ялуутай тэрэг, нөгөө ялуугаа хугарваас үхэр инү зүтгэн ядьюу (Tsanjid, Çoymaa, 2006, s. 116).

‘İki oklu arabanın bir oku kırılırsa öküz onu çekemez’ (Temir, 2016, s. 100; Kozin, 1941, s. 254; Ligeti, 1971, s. 132; Haenisch, 1937, s. 47).

Cengiz Han tarafından söylenen bu atasözü birlik olmanın önemine vurgu yapmaktadır. Bu açıdan Türkçedeki “tek kanatla kuş uçmaz” atasözüne benzemektedir.

1.1.3. (GT: §177)

<i>Qoyar</i>	<i>gurdu-tai</i>	<i>tergen</i>	<i>nokoe</i>	<i>gurdu-ben</i>
iki	tekerlek-AAYE	at.arabası	diğer	tekerlek-DİE
<i>ququra-asu</i>	<i>nouu-n</i>	<i>yada-yu</i>		
kırılmak-ŞRT	yola çıkmak-ZF	yapamamak-GNŞ		

Хоёр хүрдтэй тэрэг, нөгөө хүрдээ хугарваас нүүн ядьюу (Tsanjid, Çoymaa, 2006, s. 116).

‘İki tekerlekli arabanın bir tekerleği kırılırsa gidemez’ (Temir, 2016, s. 100; Kozin, 1941, s. 254; Ligeti, 1971, s. 132; Haenisch, 1937, s. 47).

Cengiz Han tarafından kullanılan bir diğer atasözüdür. Metinde, üstteki atasözünün birkaç cümle ardından, onun tamamlayıcısı olarak kullanılmıştır.

1.1.4. (GT: §195)

<i>Oloan-naça</i>	<i>oloan</i>	<i>coen-neçe</i>	<i>coen</i>	<i>qor</i>	<i>bol/u-mu</i>	<i>ce!</i>
çok-AYR	çok	az-AYR	az	zarar	olmak-ŞGZ	EDT

Олноос олон, цөөнөөс цөөн хор болмуй ээ (Tsanjid, Çoymaa, 2006, s. 136).

‘Çoğun fazlası zararlı olduğu gibi, azın eksikliği de zararlıdır’ (Temir, 2016, s. 119; Kozin, 1941, s. 266; Ligeti, 1971, s. 154; Haenisch, 1937, s. 58).

Cengiz Han tarafından söylenen ve yaklaşmakta olan bir orduya işaret eden bu atasözü İngilizce tercümede “Onlar çoklar ve çok (şey) kaybedecekler, biz azız ve az (şey) kaybedeceğiz” şeklinde ifade olunmuştur (Onon, 2001, s. 174). Türkçedeki “Azdan az, çoktan çok gider” atasözünü andırmaktadır.

1.1.5. (GT: §195)

<i>Mongğol-i</i>	<i>uce-esu</i>	<i>eşige-in</i>	<i>godu</i>	<i>ulu</i>
Moğol-BEL	görmek-ŞRT	keçi yavrusu-İLG	ayak	OLZ
<i>huleul-kui</i>	<i>eçe</i>	<i>buleai</i>		
arda bırakmak-İF	AYR	YF		

Монголыг үзвээс ишигний год үл үлдээх хэмээсэн бүлгээ (Tsanjid, Çoymaa, 2006, s. 139).

Moğollar gözüküncü keçi yavrusunun ayak derileri bile arta kalmaz (Temir, 2016, s. 121; Kozin, 1941, s. 267; Ligeti, 1971, s. 157; Haenisch, 1937, s. 59).

Diğerlerinden farklı olarak bu Naymanlar’a ait bir atasözüdür.

1.1.6. (GT: §189)

<i>Tenggeri</i>	<i>deere</i>	<i>naran</i>	<i>saran</i>	<i>qoyar</i>	<i>gerel-ten</i>	<i>gegeen</i>
gökyüzü	üstünde	güneş	ay	iki	parlaklık-AAYE	ışın
<i>bol-tuğai</i>	<i>kee-n</i>	<i>naran</i>	<i>sara</i>	<i>qoyar</i>	<i>bi</i>	<i>ce</i>
olmak-EMR	demek-ZF	güneş	ay	iki	BİL	EDT
<i>ğacar</i>	<i>deere</i>	<i>qoyar</i>	<i>qa-t</i>	<i>ker</i>	<i>bol-qu</i>	
yeryüzü	üstünde	iki	han-ÇK	nasıl	olmak-GEL	

Тэнгэр дээр нар, сар хоёр гэрэтэн, гэгээ болтугай хэмээн нар, сар хоёр буй ээ. Газар дээр хоёр хан хэр болох? (Tsanjid, Çoymaa, 2006, s. 130).

Gökte güneş ve ay gibi iki parlak şey varsa da yeryüzünde iki han barınamaz (Temir, 2016, s. 112; Kozin, 1941, s. 261; Ligeti, 1971, s. 147; Haenisch, 1937, s. 54).

Cengiz Han tarafından söylenen bir atasözüdür. Türk – Moğol hâkimiyet görüşünü yansıtmaması bakımından çok önemlidir. Temir, aynı anlayışın Çinlilerde de bulunduğunu belirtir (Temir, 2016, s. 112).

1.1.7. (GT: §277)

<i>Keer-un</i>	<i>uile</i>	<i>keer-e</i>	<i>gu</i>	<i>noyalaqu</i>	<i>bu-lee</i>
kır-İLG	iş	kır-BUL	EDT	idare etmek	olmak-GZ
<i>ger-un</i>	<i>uile</i>	<i>ger-tur</i>	<i>gu</i>	<i>noyalaqu</i>	<i>bu-lee</i>
ev-İLG	iş	ev-BUL	EDT	idare etmek	olmak-GZ

Хээрийн үйлийг хээр л ноёлох бүлгээ. Гэрийн үйлийг гэрт ноёлох бүлгээ (Tsanjid, Çoymaa, 2006, s. 226).

Seferde olan işler hep seferde görülsün, evlerde olan işler evlerde halledilsin (Temir, 2016, s. 197; Kozin, 1941, s. 316; Ligeti, 1971, s. 250; Haenisch, 1937, s. 98)

Cengiz Han tarafından söylenmiş bir atasözüdür. İngilizce tercümede “Savaş alanının işleri yalnız savaş alanında, ev işleri yalnız evde karara bağlanmalıdır” şeklinde verilmiştir (Onon, 2001, s. 269). Bu atasözü işleri planlamanın önemine, yerine ve zamanına vurgu yapar.

1.1.8. (GT: §277)

<i>Oloan</i>	<i>ayuuli</i>	<i>gun</i>	<i>ukuuli</i>
çok	korkutucu	derin	ölüm nedeni

Олон аюугууль, гүн үхүүль (Tsanjid, Çoymaa, 2006, s. 226).

Çok olan korkutur, derin olan öldürür (Temir, 2016, s. 198; Kozin, 1941, s. 316; Ligeti, 1971, s. 251; Haenisch, 1937, s. 98).

Cengiz Han tarafından söylenen atasözlerinden biridir. Bu atasözü, “Korkutan çok olan, öldüren derin olandır” şeklinde de ifade edilebilir. Burada güçlü ve kalabalık bir ordunun önemine vurgu yapılmaktadır. Benzer bir atasözü Çağdaş Moğolcada da mevcuttur: *Güjir üg, günzgii usnaas hetsüü ayuultai* ‘İftira söz, derin sudan çok tehlikelidir’ (Gül, 2010, s. 99).

1.2. Bilgelik

Eserde, bilgelik bağlamında kullanılan altı atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözleri, yaşamın çeşitli yönlerine dair Moğol bakış açısını yansıtmaktadır.

1.2.1. (GT: §66)

<i>Oloan-taou</i>	<i>guyüul-cu</i>	<i>ok-besu</i>	<i>deecile-kde-gu</i>
çok	istetmek-ZF	vermek-ŞRT	yükseltmek-EDL-GEL
<i>çoen-taou</i>	<i>guyüul-cu</i>	<i>ok-besu</i>	<i>dorancila-qda-qu</i>
az	istetmek-ZF	vermek-ŞRT	değer vermemek-EDL-GEL

Олонтаа л гуйлгаж, өгвөөс дээжлэгдэх, Цөөнтээ л гуйлгаж, өгвөөс доромжлогдох (Tsanjid, Çoymaa, 2006, s. 30).

Çok ricadan sonra verirsem, onun kıymeti yüksek olur, az ricadan sonra verirsem, onun kıymeti aşağı olur (Temir, 2016, s. 21; Kozin, 1941, s. 210; Ligeti, 1971, s. 40; Haenisch, 1937, s. 9).

Cengiz’in kayınbabasının Cengiz’in babası Yesügey’e söylemiş olduğu bir atasözüdür. Kız vermenin adabından bahsedilmektedir. Bu açıdan Türkçedeki “Kız evi, naz evi” atasözüyle karşılaştırılabilir.

1.2.2. (GT: §66)

<i>Okin guun-no cayaan</i>	<i>tore-ksen</i>	<i>euden-tur</i>	<i>otol-gu</i>
kız insan-İLG kader	doğmak-SF	kapı-BUL	yaşlanmak-İF
<i>ugai</i>			
yok			

Охин хүмүүний заяан төрсөн үүдэнд өтлөх үгүй (Tsanjid, Çoymaa, 2006, s. 30).

Kızın takdiri, doğduğu evde ihtiyarlamamaktır (Temir, 2016, s. 21; Kozin, 1941, s. 210; Ligeti, 1971, s. 40; Haenisch, 1937, s. 9).

Cengiz Han'ın kayınbabası Dei-seçen tarafından söylenmiş bir atasözüdür. Burada kızların bir gün gelip evlenerek doğdukları evi terk edeceklerinden bahsedilmektedir. Türk dünyasının pek çok yerinde buna benzer atasözleri vardır. Örneğin Yakutlarda bu atasözünün benzeri “Kız evlat atılmış oktur” şeklinde bulunmaktadır.

1.2.3. (GT: §90)

<i>Ere-in</i>	<i>mung</i>	<i>nikan</i>	<i>bice!</i>
erkek-İLG	sıkıntı	bir	BİL-EDT

Эрийн мун нэгэн буй ээ (Tsanjid, Çoymaa, 2006, s. 45).

Erkeğin derdi hep birdir (Temir, 2016, s. 35; Kozin, 1941, s. 217; Ligeti, 1971, s. 53; Haenisch, 1937, s. 15).

Bütün erkeklerin savaş, mücadele vb. gibi benzer sıkıntıları çektiğini ifade eden bu söz, gençliğinde arkadaşı Bo'orçu tarafından Cengiz'e söylenmiştir.

1.2.4. (GT: §117)

<i>Anda guun</i>	<i>amin</i>	<i>nikan</i>	<i>ulu</i>	<i>tebçi-ldu-n</i>	<i>amin-o</i>
dost insan	hayat	bir	OLZ	terk etmek-İŞT-ZF	hayat-İLG
<i>ariçi</i>	<i>bol/u-yu</i>				
kurtarıcı	olmak-GNŞ				

Анд хүмүүн амин нэгэн үл тэвчилдэн амины арч болъюу (Tsanjid, Çoymaa, 2006, s. 65).

Dost olan kimselerin hayatı ve canı bir olur. Onlar birbirini terk etmezler, birbirlerinin hayatlarını korurlar (Temir, 2016, s. 53; Kozin, 1941, s. 227; Ligeti, 1971, s. 74; Haenisch, 1937, s. 23).

Cengiz ve Camuha'nın “kadim zamanki ihtiyarların sözleri” diyerek birbirlerine söyledikleri bir atasözüdür. Çağdaş Moğolcada benzer bir atasözü hâlen kullanılmaktadır: *Ail hünii am' neg, saahalt hünii sanaa neg* ‘Aile insanların canı bir, komşu insanların da düşünceleri bir’ (Gül, 2010, s. 60).

1.2.5. (GT: §195)

<i>Uku-ku</i>	<i>amin</i>	<i>cobo-qu</i>	<i>beye</i>	<i>bugude</i>	<i>nikan</i>	<i>buyu</i>	<i>ce</i>
ölmek-SF	hayat	acı çekmek-SF	vücut	hepsi	bir	BİL	EDT

Үхэх амин, зовох бие бүгд нэгэн буюу ээ (Tsanjid, Çoymaa, 2006, s. 136).

Hayatın sönmesi, vücudun ızdırap çekmesi, hepsi de bir değil midir? (Temir, 2016, s. 119; Kozin, 1941, s. 265; Ligeti, 1971, s. 154; Haenisch, 1937, s. 57).

Naymanların hanı Tayang tarafından söylenmiş bir atasözüdür. İngilizce tercümede “Sona ermekte olan bir yaşam, acı çeken bir beden herkes için ortaktır” şeklinde verilmiştir (Onon, 2001, s. 174). Tayang Han bu sözlerden sonra Cengiz ile savaşmış ve kaybetmiştir.

1.2.6. (GT: §199)

<i>Aqta</i>	<i>turu-n</i>	<i>bara-asu</i>	<i>qairala-asu</i>	<i>ulu</i>
at	zayıflamak-ZF	tükenmek-ŞRT	acımak-ŞRT	OLZ
<i>bol/u-yi</i>	<i>gunesun</i>	<i>bara-n</i>	<i>bara-asu</i>	<i>quça-asu</i>
olmak-GNŞ	azık	bitmek-ZF	tükenmek-ŞRT	esirgemek-ŞRT
<i>ulu bol/u-yi</i>				
OLZ olmak-GNŞ				

Агт туран барваас, хайрлаваас үл больюу. Хүнсээ баран барваас, гамнаваас үл больюу (Tsanjid, Çoymaa, 2006, s. 147).

At zayıflarsa artık korunmaz, erzak biterse artık bulunmaz (Temir, 2016, s. 127; Kozin, 1941, s. 271; Ligeti, 1971, s. 164; Haenisch, 1937, s. 62).

Cengiz Han tarafından söylenmiş bir atasözüdür. İhtiyatın önemine vurgu yapar.

1.3. Doğal Unsurlar

Eserde, iki atasözünde doğal unsurlardan yararlanıldığı belirlenmiştir. Bu atasözlerinde gök cisimleri, bitkiler ve hayvanlar üzerinden düşüncenin aktarılması amaçlanmıştır.

1.3.1. (GT: §63)

<i>Naran</i>	<i>sara-i</i>	<i>qara-cu</i>	<i>uce-kde-n</i>	<i>bu-lee</i>
güneş	ay-BEL	bakmak-ZF	görmek-EDL-ZF	olmak-GZ

Наран, сарыг харж, үзэгдэн бүлгээ (Tsanjid, Çoymaa, 2006, s. 28).

Güneşle ayı ancak bakarak görmek mümkündür (Temir, 2016, s. 19; Kozin, 1941, s. 210; Ligeti, 1971, s. 38; Haenisch, 1937, s. 8).

Cengiz Han'ın kayınbabası Dei-seçen tarafından söylenmiş bir atasözüdür. Hangi bağlamda kullanıldığı çok açık değildir.

1.3.2. (GT: §85)

<i>Şibaouqan-i</i>	<i>turintai</i>	<i>buta-tur</i>	<i>qorqo-basu</i>	<i>buta</i>	<i>mun</i>
kuşçuk-BEL	doğan	çalı-BUL	kuşatmak-ŞRT	çalı	kesin olarak
<i>abura-cuui</i>					
kurtarmak-GZ					

Шувуухныг туримтай бутанд хоргоовоос, бут аваржухуй (Tsanjid, Çoymaa, 2006, s. 43).

Kafesteki bir kuşçuk çalığa kaçtığı zaman, çalılık onu korur (Temir, 2016, s. 33; Kozin, 1941, s. 216; Ligeti, 1971, s. 51; Haenisch, 1937, s. 14). Kaya'nın çevirisi orijinal metindeki ifadeye daha yakındır: “Serçe kuşu doğandan kaçıp çalının dibine saklanırsa çalı onu saklayıp kurtarır” (2011, s. 37).

Sorhan şira'nın oğulları Çimbai ve Çilao'un tarafından söylenmiştir. Bu sözlerin ardından ikisi Temucin'i yün arabasına gizlemişlerdir.

2. Sonuç

Moğolların Gizli Tarihi asırlar geçtikçe önemi daha da artan bir eserdir. Moğol bakış açısını Moğol perspektifinden yansıtan bu kitap Cengiz Han'ın kendi söylediği sözlerle yer vermesi sebebiyle de oldukça önemlidir. Çalışmamızda, bu eserde bulunan atasözleri tespit edilmiş, nerelerde ve ne için kullanıldıkları belirlenmiş ve varsa Türkçedeki benzerleri yazılmıştır. Benzerliklerin yalnızca konu ve içerikle sınırlı olmadığı belirtilmelidir. *Moğolların Gizli Tarihi*'nde yer alan atasözleri, Moğol atasözlerinin Eski Türk atasözleriyle dize başı uyağı (Altay aliterasyonu) ve redif gibi biçimsel özellikler açısından da ortaklık taşıdığını ortaya koymaktadır (Gül 2003, s. 50). Bu benzerliklerden hareketle atasözleri ve özlü sözlerin, aynı zamanda güzel söz söylemenin Türklerde olduğu gibi Moğollarda da büyük önem arz ettiği söylenebilir. Nitekim, *Gizli Tarih*'te geçen dört atasözünün günümüzde hâlen Çağdaş Moğolcada kullanılıyor olması da bu tespiti destekleyen bir başka kanıttır.

Satır Altı Analizde Kullanılan Kısaltmalar

AAYE	: Addan ad yapım eki
AYR	: Ayrılma Durum Eki
BEL	: Belirtme durum eki
BİL	: Bildirme eki
BUL	: Bulunma durumu
ÇK	: Çokluk
DİE	: Dönüşlü iyelik eki
EDL	: Edilgen
EDT	: Edat
EMR	: Emir
ETT	: Ettirgenlik
GEL	: Gelecek zaman
GNŞ	: Geniş zaman
GT	: Gizli tarih
GZ	: Geçmiş zaman
İF	: İsim fiil
İLG	: İlgi durumu
İŞT	: İşteşlik
OLZ	: Olumsuzluk
SF	: Sıfat fiil
ŞGZ	: Şimdiki/gelecek zaman
ŞRT	: Şart
YF	: Yardımcı fiil
ZF	: Zarf fiil

Kaynakça

- Gül, B. (2003). Moğol Atasözleri. *Türkbilig*, 5, 45-64.
- Gül, B. (2010). *Moğol Atasözleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Haenisch, E. (1937). *Manghol un Niuca Tobca'an (Yüan-Ch'ao Pi-Shi). Die Geheime Geschichte der Mongolen*. Leipzig: Otto Harrassowitz.
- Haenisch, E. (1939). *Wörterbuch zu Manghol un Niuca Tobca'an (Yüan-Ch'ao Pi-Shi). Die Geheime Geschichte der Mongolen*. Leipzig: Otto Harrassowitz.
- Haenisch, E. (2020). *Manghol un Niuca Tobca'an (Yüan-Ch'ao Pi-Shi). Moğolların Gizli Tarihi Sözlük*. (M. S. Kaçalın Çev.) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaya, M. L. (2011). *Moğolların Gizli Tarihçesi*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Kozin, S. A. (1941). *Sokrovennoye Skazaniye*. Moskva & Leningrad: İzdatel'stvo akademii nauk SSSR.
- Ligeti, L. (1971). *Histoire secrète des Mongols*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Onon, U. (2001). *Secret History of the Mongols*. London: Routledge.
- Rybatzki, V. (2003). Middle Mongol. *The Mongolic Languages* (57-82) içinde. London: Routledge.
- Temir, A. (2016). *Moğolların Gizli Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Tsanjid, A., Çoymaa, Ş. (2006). *Mongolin Nuuts Tovçoo*. Ulanbaatar: Soyombo Printing.

